

ПРАВА ЛЮДИНИ І ВИКЛИКИ ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА: СУЧАСНІ РЕАЛІЇ

Селезньова Ольга Миколаївна

*доктор юридичних наук, професор,
завідувач кафедри професійних і спеціальних правових дисциплін,
ПВНЗ «Буковинський університет»
м. Чернівці, Україна*

Нормативно-правове забезпечення прав людини є одним із показників демократичного розвитку держави. І не видається дивним, що законодавець саме правам людини присвятив найбільший за обсягом розділ Конституції України (статті 21-68) [1]. Цим створено фундамент правового регулювання прав людини і громадянина у нашій державі. Проте неухильний розвиток інформаційного суспільства сьогодні створює умови, коли наявної регламентації стає недостатньо. Воєнний стан у державі, інформаційні та гібридні загрози, кібератаки і дезінформація посилюють сучасні ризики існування.

Виклики інформаційного суспільства простягаються набагато ширше від тої явно негативної воєнно-політичної ситуації, яку спостерігаємо нині в Україні. Стрімкий розвиток науково-технічного прогресу зі створенням і поширенням у всі сфери буття людини інформаційних/цифрових технологій спонукає появу нових суспільних відносин; відносин, які мають інформаційну складову і потребують свого правового регулювання. Виникає поняття «цифрових прав», які мають дістати своє місце у юридичній класифікації прав людини і громадянина. Так, у Конституції України в статтях 31, 32, 34, 50, 57 закріплено низку інформаційних прав, ще частина їх регламентована профільним інформаційним законодавством (закони України «Про інформацію», «Про доступ до публічної інформації», «Про науково-технічну інформацію», «Про захист інформації в інформаційно-комунікаційних системах», «Про захист персональних даних» та ін.). Проте питання нормативної регламентації цифрових прав залишається відкритим (наприклад, право на приватність і анонімність онлайн, право на цифрову нейтральність, право на доступ до мережі Інтернет тощо), хоча в літературі [2] знаходимо певні пропозиції.

Необхідно дослідити і нормативно закріпити питання щодо кореляції сучасної тенденції оцифровування інформації про особу (як приклад, через «ДіЮ») з конституційними нормами статей 30–32 про таємницю особистого життя. Таку ж кореляцію треба вивчити і щодо

функціонування соціальних мереж, особливо стосовно регламентації прав неповнолітніх, осіб з особливими потребами, підняти ракурс протидії булінгу та мобінгу/босінгу тощо. Нещодавно країну сколихнула жажлива, неусвідомлена у своєму масштабі, подія цифрового приниження педагогів через соціальні мережі із задіянням малолітніх і неповнолітніх осіб. Крім медійного резонансу, справа з деякими учасниками вирішувалася у суді.

Виникають і дещо дивні ситуації: зобов'язавши особу оцифрувати власні медичні документи, через деякий час перенести такі документи в цифровий архів, і пізніше брати плату за їх видачу. За видачу своїх же документів. Такі ситуації виникають тільки у зв'язку з тим, що законодавство не наздоганяє технічний прогрес і створюються шпарини, які законно можна використати.

Окремої уваги заслуговують проблеми, пов'язані із застосуванням штучного інтелекту. Крім можливості використання його з воєнними цілями, багато суперечливостей виникає і у повсякденному житті. Не кажучи про зміни на ринку праці, коли штучний інтелект витісняє низку професій (хоча це теж надважливо), деформуючи право на працю, створюються проблеми фейків (спотворення права на отримання інформації); надміру адаптованого навчання (напад на комплекс прав – права на освіту, права на рівність, авторське право); «цифрового розриву» між поколіннями, між соціальними групами, між громадянами різних країн тощо. Ще однією стороною використання штучного інтелекту є проблеми дотримання принципів академічної доброчесності. І це тільки верхівка айсбергу. Багато технічних аспектів штучного інтелекту залишаються поза увагою суспільства.

Таким чином, сучасний етап розвитку інформаційного суспільства створює безпрецедентні виклики і зумовлює виникнення новітніх проблем регулювання прав людини, деякі з яких наведені вище. Адаптація норм з метою пошуку балансу між науково-технічним прогресом і правами людини/громадянина до реалій сьогодення має стати одним з найважливіших завдань як законодавця, так і академічної спільноти.

Література:

1. Конституція України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 07 травня 2026 р.).
2. Братасюк О. Б., Ментух Н. Ф. Поняття та класифікація цифрових прав в Україні. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. № 10. С. 58–61. URL: https://ccu.gov.ua/sites/default/files/bratasyuk_o.b._mentuh_n._f._ponyattya_ta_klasyfikaciya_cyfrovyh_prav_v_ukrayini.pdf